

EU-DEBAT OP SCHOOL

Docenteninformatie / Organisatie van een debat

Vooraf

De vier W's en een H: waarom, wanneer, wie, wat en hoe

Bij iedere activiteit die je uitvoert, is het raadzaam om jezelf een aantal vragen te stellen, zo ook bij de organisatie van een debatmiddag of -avond. De vragen kunnen worden samengevat als de vier W's en één H.

Waarom

Waarom wil de school een debat organiseren? Willen we dat de school zich met het debat naar buiten toe profileert? Is het debat belangrijk als uitdrukking van de doelstellingen en cultuur van de school? Of is het debat puur een intern gebeuren, waaraan naar buiten toe geen ruchtbaarheid wordt gegeven? Als participatie van leerlingen het primaire doel is, heeft dat consequenties voor wie de debatmiddag of -avond organiseert. Als bewustwording van maatschappelijke issues het uitgangspunt is, heeft dat consequenties voor de keuze van de leerstof.

Wanneer

Op welk tijdstip van het schooljaar wordt het debat gepland? Je kunt het schooljaar ermee starten, maar dan dient de voorbereiding vooral in het vorige schooljaar plaats te vinden; en in dat geval is er geen ruimte vooraf voor inhoudelijke verdieping op de thematiek. Andere scholen plannen een debat op het einde van het schooljaar, doorgaans een periode waarin toch al veel reguliere lessen uitvallen vanwege examens en rapportvergaderingen. Een goede aanleiding zou 9 mei kunnen zijn, de 'Dag van Europa'.

De keuze van het tijdstip is van belang voor het tijdstip waarop de voorbereidingen moeten beginnen. En waarschijnlijk is het een open deur, maar je kunt beter te vroeg beginnen, dan in tijdnood komen.

Wie

Wie is verantwoordelijk voor de organisatie van het debat? Is dat de directie? Het docententeam? De leerlingen? Wordt er een 'stuurgroep' gevormd met vertegenwoordigers uit alle geledingen of wijst de directie een docent aan die de kar mag trekken? Hoe breder de activiteit gedragen wordt, hoe makkelijker het debat ingebed kan worden in een educatief proces, maar ook hoe groter en omvangrijker het geheel van lessen in combinatie met een of meer debatten kan zijn.

Wat

Wat kunnen we de leerlingen (ter voorbereiding op het debat) aanbieden? Is er rond een bepaald thema al veel informatie- en lesmateriaal voorhanden of moeten de docenten zelf hun eigen leerstof gaan schrijven? Moeten we als docenten alles zelf gaan doen of kunnen we ook mensen van buiten erbij betrekken die bijvoorbeeld als gastdocent een deel van de leerstof op zich nemen?

Hoe

Hoe willen we de boodschap aan leerlingen overdragen? Doen we dit met voorbereidende lessen per klas in het eigen klaslokaal of is er alleen een debat in de vorm van een schoolbrede bijeenkomst? Als we leerlingen in het klaslokaal op het debat voorbereiden, is er veel meer ruimte voor verwerking van de geboden leerstof, maar zijn er ook meer mensen (docenten, gastdocenten) nodig die de leerstof aanbieden.

Themakeuze

Hieronder vindt u de omschrijving van een aantal criteria waarmee de school kan komen tot de keuze van een thema voor het debat. De lijst is niet uitputtend, het staat u vrij om uw eigen criteria aan de lijst toe te voegen. Ook kan het zijn dat bepaalde criteria voor uw situatie niet relevant zijn.

- Het thema van de debatmiddag of – avond is relevant voor de eigen opleiding.
- Het thema sluit aan bij de doelstellingen of de cultuur van de school.
- Er zijn voldoende mogelijkheden om aan informatie over het thema of project te komen.
- Er zijn voldoende mogelijkheden om externe deskundigen bij het geheel te betrekken (werkdrukverlagend).
- Er zijn lokale kansen waarbij we als school kunnen aansluiten. De gemeente heeft bijvoorbeeld een stedenband met een stad in een van de EU-landen of er zijn lokale thematische organisaties actief die iets voor de school kunnen betekenen.
- De hele school kan meedoen
- Het thema biedt mogelijkheden tot publiciteit naar plaatselijke of regionale media
- Het thema biedt mogelijkheden voor internationaal contact en uitwisseling.
- De beschikbare hoeveelheid tijd die de verantwoordelijken kunnen steken in voorbereiding en uitvoering van het geheel sluit aan bij de omvang van het gekozen thema.
- Het beschikbare budget sluit aan bij de geplande voorbereidende en uitvoerende activiteiten.
- Het thema biedt mogelijkheden tot fondswerving.
- Er zijn mogelijkheden om het debat aan te laten sluiten bij vaardigheidseisen, kerndoelen en andere educatieve doelen.

Verantwoordelijkheden en faciliteiten

Het is van meet af aan belangrijk dat duidelijk wie voor welk onderdeel verantwoordelijk is en hoe en naar wie verantwoordelijkheid wordt afgelegd. Er zijn verschillende modellen mogelijk, elk met hun eigen voor- en nadelen.

Van belang is allereerst om te weten of een debatavond of –middag een eenmalige of een periodiek terugkerende bezigheid is. Bij een eenmalige gebeurtenis wordt vaak op ad hoc basis gehandeld. Als het om een terugkerende activiteit gaat, is het raadzaam om die op te nemen in het schooljaarplan. Soms is bij het vaststellen van de formatieverdeling en de budgetten al plaats ingeruimd voor de de debatavond of -middag.

De organisatie ligt in handen van een of meer docenten

Voor de organisatie van het debat wordt een ‘kartrekker’ aangewezen. Deze docent zorgt voor de informatie naar de overige docenten, zorgt voor het kopiëren van het leerlingenmateriaal, voor het klaarzetten van apparatuur en voor contacten met externe sprekers. De kartrekker informeert de betrokken docenten ruim op tijd over de stand van zaken.

De kartrekker krijgt per schooljaar een aantal klokuren voor de organisatie (bijvoorbeeld tussen 10 en 20 uur).

Dit model werkt alleen goed als er duidelijke afspraken zijn gemaakt met de directie over de bevoegdheden van de kartrekker. Groot voordeel is dat de communicatielijnen kort zijn; duidelijk is ook wie verantwoordelijk is voor het project.

Nadelen zouden kunnen zijn dat het draagvlak onder de rest van de docenten niet groot hoeft te zijn (ze worden immers pas een korte tijd van tevoren geïnformeerd en hebben geen invloed op de inhoud van het debat en de lessen) en dat er geen leerlingenparticipatie mogelijk is.

De organisatie ligt in handen van een aantal leerlingen, begeleid door een of meer docenten

De leerlingenraad van de school of een andere groep leerlingen die zich daarvoor heeft aangemeld organiseert het debat. De leerlingenraad is verantwoordelijk voor het geheel, samen met de docent die als begeleider van de leerlingenraad is aangewezen. Voordeel van dit model is dat de participatie van leerlingen groot is. Zij zijn degenen die de invalshoeken kiezen, zij zijn degenen die de aanvullende activiteiten op de debatavond of –middag vaststellen.

Nadeel van dit model zou kunnen zijn dat de verantwoordelijkheid al snel bij de begeleidende docent komt te liggen. Hij is de constante factor in het geheel en voelt een grote druk op zijn schouders om te zorgen dat alles op rolletjes loopt. De leerlingen hebben de neiging om zaken lang voor zich uit te schuiven. Je kunt van leerlingen bijvoorbeeld niet verwachten dat ze oog hebben voor het belang van educatie binnen het geheel.

De organisatie ligt in handen van een kern- of stuurgroep met vertegenwoordigers uit alle geledingen

De stuurgroep bestaat uit een of twee docenten die de kar trekken, enkele docenten die verantwoordelijk zijn voor de aspecten van de actie, een of meer leden van de

schoolleiding en een aantal leerlingen.

Groot voordeel van dit organisatiemodel is dat alle geledingen op de school bij het project betrokken zijn en dat vertegenwoordigers elk hun eigen taken hebben. De kartrekker(s) start(en) het project op, bereid(t/en) de vergaderingen voor en roep(t/en) de vergadering bijeen. De verantwoordelijken voor de deelaspecten dragen elk voor zich zorg voor hun afgebakend gebiedje (organisatie van het debat naar de leerlingen en de klassikale verwerking daarvan bijvoorbeeld, of de uitnodiging van sprekers).

De leerlingen in de stuurgroep zouden bijvoorbeeld hoogstpersoonlijk alle klassen af kunnen gaan om aan de leerlingen uit te leggen hoe zij aan het debat mee kunnen doen.

Een nadeel zou in ogen van anderen kunnen zijn dat er veel tijd in de organisatie wordt gestoken.

Het organisatiewerk zou ook verdeeld kunnen worden over diverse commissies: een pre-commissie, een kascommissie en een onderwijscommissie bijvoorbeeld. In het comité en de commissies zitten docenten of leerlingen en docenten samen.

Een les die uit de praktijk getrokken kan worden is dat er hoe dan ook taak- of klokuren moeten worden vrijgemaakt voor de organisatie van de debatavonden of –middagen. Niets is zo frustrerend om als docent in je eigen tijd taken voor school uit te voeren. Daarbij moet er niet te krap worden gepland. De ervaring leert dat er al snel veel meer uren in de organisatie gaan zitten dan van tevoren gedacht wordt.

Fasering van het traject

Het is een open deur, maar de algemene stelregel is dat hoe groter de doelgroep en hoe omvangrijker het debat, hoe eerder er met de voorbereiding begonnen moet worden.

Een Europadebat op school richt zich doorgaans op leerlingen van de bovenbouw. Maar nodig je alle leerlingen van één leerjaar uit (bijvoorbeeld de eindexamenklassen) of nodig je alle bovenbouwleerlingen (klassen 4 en 5 van HAVO en 4, 5 en 6 van VWO) uit? Nodig je alleen leerlingen en docenten van de school zelf uit, of is het debat ook toegankelijk voor ouders, familie, vrienden en anderszins geïnteresseerden? Nemen alleen de leerlingen zelf deel aan het debat of worden er ook externe sprekers uitgenodigd? Kiest de school voor een debatvorm met intermezzo's (bijvoorbeeld muziek) tussen de verschillende debatrondes, toegankelijk voor mensen van binnen én buiten de school, dan dient de organisatie veel eerder te starten dan als de school alleen leerlingen en docenten van de school zelf uitnodigt en alleen de leerlingen aan de debatten mogen deelnemen.

Als we het klein houden, bijvoorbeeld alleen de leerlingen van 6VWO, gaat het misschien om niet meer dan 120 leerlingen, verdeeld over 4 klassen. En als alleen de leerlingen zelf gaan debatteren, dan volstaat een maand voorbereiding.

Aan de andere kant van de schaal staat een situatie waarbij alle bovenbouwleerlingen meedoen, waarbij het debat vooraf wordt gegaan door lessen over de thema's die in het debat aan bod komen en waarbij externe sprekers worden uitgenodigd, muzikale intermezzo's verzorgd zullen worden en ouders en familieleden ook welkom zijn. In zo'n geval ben je een schooljaar lang bezig met de organisatie. Voorbereidingen op een debatavond op 9 mei, Dag van Europa, dienen dan bij voorkeur al in de eerste maand van het nieuwe schooljaar, september, te beginnen.

Een les die uit de praktijk van de proef scholen getrokken kan worden, is dat het zaak is om van tevoren duidelijk op papier te hebben staan wie op welk tijdstip van het jaar wat moet doen. Een goede (jaar)planning scheelt verderop in de rit veel tijd en ergernis.

Voorbeeld van een tijdpad

Uiteraard vereist de specifieke situatie van de school een geheel eigen tijdpad, maar om een idee te geven in welke richting we moeten denken, geven we het volgende voorbeeld. Daarbij moet in de gaten gehouden worden dat de plaats van de eindactiviteit, het debat, in het schooljaar bepaalde eisen aan het tijdpad stelt. Dat geldt in het bijzonder als we het een en ander in de officiële jaarplanning van de school willen opnemen. Natuurlijk is het dan wel belangrijk of het alleen de datum betreft, die is immers redelijk makkelijk (al dan niet met een licht voorbehoud) op te geven, of dat we een uitgebreidere inhoudelijke beschrijving wensen te geven.

Tijd	Activiteit en acties	Wie
Vier maanden (in ieder geval voor de jaarplanning op school wordt vastgesteld) van het debat.	De coördinator of eerst verantwoordelijk selecteert zo mogelijk in overleg met enkele collega's mogelijke data voor het debat. Vervolgens wordt met degenen die de jaarplanning voor de school maken afgestemd. Vervolgens vindt er overleg plaats met externe personen, organisaties en instellingen die voor deze actie van belang zijn of de voorgestelde data mogelijk zijn. Deze worden daarna vermeld in het jaaroverzicht voor het volgende schooljaar.	De coördinator of eerst verantwoordelijke eventueel ondersteund door andere betrokkenen
Vanaf het voorgaande moment tot drie maanden van het debat	<ul style="list-style-type: none"> - Instelling en formatie van een stuurgroep/werkgroep. - Indien nodig keuze van de doelgroep en het thema van de debatavond 	De coördinator of eerst verantwoordelijke eventueel ondersteund door andere betrokkenen
Drie maanden van het debat	<ul style="list-style-type: none"> - Startvergadering van de stuurgroep/werkgroep voor de debatavond en de bijkomende activiteiten. Hier worden de taken verdeeld en wordt alles doorgenomen dat noodzakelijk is om het debat op te starten in organisatorische zin en naar de leerlingen toe. - Vervolgens vindt er overleg plaats met externe personen/sprekers, organisaties en instellingen die voor het debat van belang zijn, over hun mogelijke bijdragen aan het debat en de educatieve setting 	Twee of drie docenten die 'de kar trekken' bereiden dit voor. De verdere activiteiten worden door de stuurgroep/werkgroep zelf uitgevoerd of gedelegeerd naar anderen.

	daaromheen of andere wijzen waarop zij ondersteuning kunnen geven.	
Twee maanden van het debat	<p>Schoolbrede presentatie van de thema's van het debat aan de leerlingen. Een goede verspreidingsmogelijkheid is bijvoorbeeld dat de leerlingen van de leerlingencommissie hierna alle klassen bezoeken en een toelichting geven. Op die manier wordt <i>door de leerlingen</i> uitgelegd hoe iedereen aan het debat mee kan doen. Er is dan ook meteen de mogelijkheid zich voor de diverse onderdelen in te schrijven; ook is het mogelijk dat de leerlingen zelf met suggesties voor thema's voor het debat komen.</p> <p>Eventuele voorbereidende lessen rondom thema's die in het debat aan de orde komen dienen nu aan te vangen.</p>	Stuurgroep/werkgroep en de betrokken leerlingen van de leerlingencommissie of leerlingenraad.
Twee maanden tot een maand van het debat	Laatste bijeenkomst van de stuurgroep/werkgroep voor de werkelijke actie; de voortgang wordt besproken, mogelijke knelpunten worden geïnventariseerd en er wordt aan de hand van een afsprakenlijstje vastgesteld wat er nog allemaal moet gebeuren. De nodige acties worden hier afgesproken.	De stuurgroep/werkgroep
Het debat	Alle voorbereide activiteiten in het kader van de uitvoering van het debat	Alle betrokkenen
+ een week tot twee weken	Evaluatie bij de deelnemers en de vertegenwoordigers van de doelgroep(en)	De stuurgroep/werkgroep
+ een maand	Evaluatievergadering door de stuur- of werkgroep	De stuurgroep/werkgroep

Budget

Wat opvalt in de praktijk op de proefscholen is dat het moeilijk is om de budgetten boven water te krijgen. Vaak weten de scholen zelf niet wat welke kosten er allemaal gemaakt worden in het kader van een activiteitendag zoals een debatavond of -middag. Voor sommige kosten ligt dat voor de hand. Een telefoontje vanaf school naar een externe organisatie op zoek naar informatie(materiaal) wordt doorgaans niet apart opgeschreven. Maar in de praktijk gaan ook andere kosten vaak van de 'grote hoop'. Zo blijken kopieerkosten doorgaans niet apart begroot en afgerekend te worden. Toch kunnen deze aardig oplopen. Een lesopzet van 10 pagina's kost al snel zo'n 40 eurocent per leerling; op een school met een bovenbouwafdeling van 500 leerlingen komt dat neer op € 200,-.

Het is zaak duidelijk van tevoren af te spreken wie welke kosten draagt. Daar zijn verschillende modellen voor mogelijk:

- De school heeft geen apart debatbudget, maar alle kosten worden door de school gedragen uit de algemene pot.
- De directie stelt een debatbudget ter beschikking waaruit de (meeste) kosten worden betaald .
- Sponsoring kan eveneens behulpzaam zijn, in natura of in geld. Zo worden de kosten voor organisatie gedrukt. Verantwoording naar buiten (lees: de sponsors) is noodzakelijk.

Evaluatie

Het is belangrijker dát er evaluatie plaatsvindt, dan de manier waarop. Ook is het van belang na te denken wie welke onderdelen evalueert. Sommige scholen kiezen er bewust voor om leerlingen niet te vragen een evaluatieformulier in te vullen, omdat ze vaak geneigd zijn alleen te denken in termen van 'leuk' of 'saai'. Op andere scholen evalueren wel de leerlingen.

Belangrijker vinden alle proefscholen het echter om de docenten op hun ervaringen te bevragen. Dat kan met een standaard-evaluatieformulier. Deze formulieren worden verzameld en door de coördinator en kartrekker bekeken. Bij voorkeur dient een evaluatievergadering binnen een maand na het debat gepland te worden.

Het verdient ook aanbeveling om een blijk van waardering voor alle betrokkenen van de school af te spreken. In de vorm van een oorkonde, een stukje in de schoolkrant, een ingelijste foto van de debatavond.

Het voorgaande overziend lijkt het ons nuttig om uit te gaan van drie evaluatielagen.

- Op de eerste plaats is er de evaluatie in de stuurgroep/werkgroep. Deze zou eigenlijk pas plaats moeten vinden nadat de deelnemende geledingen in de school bevroegd zijn.
- In deze stuurgroep/werkgroepevaluatie zou ook gekeken moeten worden naar de evaluatie van het debat en alle daaraan verbonden activiteiten. Deze tweede evaluatie kan door terugkoppeling met de extern betrokkenen geschieden.
- De medewerkers en de deelnemers van de activiteiten kunnen het best bevroegd worden met een voorgestructureerd formulier, waarbij zij de mogelijkheid hebben om op een vijfpuntsschaal een waardering te geven (de derde evaluatie). Het is goed om maar een beperkt aantal vragen te stellen. Aan het eind kan door een open vraag de mogelijkheid voor suggesties en opmerkingen geboden worden. De te stellen vragen kunnen per doelgroep verschillen en moeten door de stuurgroep/werkgroep op de specifieke situatie worden toegesneden. De belangrijkste leidraad hierbij moet zijn: wat wil ik van deze categorie participanten aan het debat en de voorbereidende activiteiten precies weten.

Educatie

Vooraf

Hoe kom ik aan informatie?

Zoals elders op deze site al gezegd: de impact van een debat is groter als de leerlingen via lessen in de klas kennis hebben opgedaan over een of meer van de thema's die in het debat aan bod komen.

De vraag die zich meteen opdringt, is: 'Hoe kom ik aan informatie?' Reguliere schoolmethoden zijn per definitie te algemeen en bevatten geen informatie over de actualiteit of net dat ene thema waarnaar u op zoek bent.

Specifiek lesmateriaal over Europa kunt u vinden op <http://www.europaeducatief.nl>.

Wij hebben elders op deze site (onder 'Docenten > Educatie > Lessuggesties' al een groot aantal lessuggesties per vak bij elkaar gezet).

U kunt ook leermiddelen over de Europese Unie zoeken via de [Leermiddelenbank van het Europees Platform](#).

Vakken, domeinen en examenprogramma's

Het karakter van debatdagen is dat ze plaatsvinden buiten het reguliere lesrooster om. De voorbereidende lesactiviteiten kunnen eveneens buiten het reguliere lesrooster om plaatsvinden, in de vorm van een vakoverstijgend project bijvoorbeeld, waarbij gedurende een aantal lessen de leerlingen (gast)lessen krijgen of anderszins geïnformeerd worden, al dan niet bij de docent die ze volgens het lesrooster zouden hebben of bij een hen toegewezen docent.

Projecten die centraal staan ter voorbereiding op een debat voldoen doorgaans goed aan het TVS-model, waarbij:

T = Toepassing S = Samenhang

V = Vaardigheid

S = Samenhang T = Toepassing

T: de projecten nodigen uit tot het gebruiken van de opgedane kennis bij bijvoorbeeld een schrijfofdracht of discussieles. S: projecten worden veelal vakoverstijgend aangeboden, waarbij aspecten aan bod komen van met name de mens- en maatschappijvakken.

V: projecten doen doorgaans een beroep op verschillende studievoordigheden van de leerlingen, zoals omgaan met informatiebronnen en discussiëren.

S: projecten worden veelal vakoverstijgend aangeboden, waarbij aspecten aan bod komen van met name de mens- en maatschappijvakken. T: de projecten nodigen uit tot het gebruiken van de opgedane kennis bij bijvoorbeeld een schrijfofdracht of discussieles.

De voorbereidende lessen kunnen ook per vak plaatsvinden. De meest voor de hand liggende vakken zijn zoals gezegd de mens- en maatschappijvakken: aardrijkskunde, economie, geschiedenis en maatschappijleer, maar ook andere vakken kunnen soms een bijdrage leveren.

Eindtermen

HAVO/VWO: gemeenschappelijk gedeelte

Nederlandse taal en literatuur havo/vwo

Subdomein A3: Samenvatten

Domein B: Mondelinge taalvaardigheid

4. De kandidaat kan ten behoeve van een voordracht, discussie of debat (ter keuze van de school):

- relevante informatie verzamelen en verwerken;
- deze informatie adequaat presenteren met het oog op doel, publiek en gespreksvorm;
- adequaat reageren op bijdragen van luisteraars of gespreksdeelnemers

Domein D: Argumentatieve vaardigheden

6. De kandidaat kan een betoog:

- analyseren;
- beoordelen;
- zelf opzetten en presenteren, schriftelijk en mondeling.

HAVO

maatschappijleer

Domein B: Rechtsstaat

Subdomein B3: Internationale vergelijking en internationale organisaties

5. De kandidaat kan de waarden en praktijk van de rechtsstaat in Nederland vergelijken met die van enkele andere westerse landen

Domein C: Parlementaire democratie

Subdomein C1: Politieke rechten; de structuur van de democratie

6. De kandidaat kan de structuur van de vertegenwoordiging op EU-niveau uitleggen.

Subdomein D4: Internationale vergelijking en internationale organisaties

12. De kandidaat kan aangeven welke gevolgen de vorming van de Europese Unie heeft voor de sociale rechten van de Europese burger.

Subdomein E4: Internationale vergelijking en internationale organisaties

16. De kandidaat kan aangeven welke gevolgen de Europese integratie heeft voor de Nederlandse cultuur en identiteit.

Geschiedenis

2. De kandidaat kan de volgende tijdvakken met bijbehorende tijdsgrenzen in chronologische volgorde noemen en als referentiekader gebruiken:

- tijdvak 7: tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) / eeuw van de Verlichting/18e eeuw;
- tijdvak 10: tijd van televisie en computer (vanaf 1950) / tweede helft 20e eeuw.

Voor tijdvak 7 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.

Voor tijdvak 10 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de eenwording van Europa

Economie

Domein Q: Europese integratie

22. De kandidaat kan de besluitvorming binnen de Europese Unie en binnen de Economische en Monetaire Unie op hoofdlijnen beschrijven en analyseren welke gevolgen een toenemende Europese integratie heeft voor de nationale economische politiek.

Maatschappijwetenschappen

Subdomein G2: Overheid

27. De kandidaat kan uiteenzetten op welke wijze de landelijke overheid, de provincie, de

gemeente, de EU en internationale instanties zich met milieu bezighouden.

Subdomein H3: Economische betrekkingen

33. De kandidaat kan uitleggen hoe in het ontwikkelingsbeleid van Nederland en van andere westerse landen of internationale organisaties rekening kan worden gehouden met de economische belangen van de Derde Wereld.

VWO

Maatschappijleer

Domein C: Parlementaire democratie

Subdomein C1: Politieke rechten; de structuur van de democratie

6. De kandidaat kan de structuur van de vertegenwoordiging op EU-niveau uitleggen

Subdomein C3: Internationale vergelijking en internationale organisaties

8. De kandidaat kan aangeven welke gevolgen de vorming van de Europese Unie heeft voor de politieke rechten van de Europese burger.

Subdomein D4: Internationale vergelijking en internationale organisaties

12. De kandidaat kan aangeven welke gevolgen de vorming van de Europese Unie heeft voor de sociale rechten van de Europese burger.

Subdomein E4: Internationale vergelijking en internationale organisaties

16. De kandidaat kan:

- 1) Aangeven welke gevolgen de Europese integratie heeft voor de Nederlandse cultuur en identiteit;
- 2) Een vergelijking maken tussen de Nederlandse maatschappij en een ander West-Europees land naar posities en kansen van migranten

Geschiedenis

2. De kandidaat kan de volgende tijdvakken met bijbehorende tijdsgrenzen in chronologische volgorde noemen en als referentiekader gebruiken:

- tijdvak 7: tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) / eeuw van de Verlichting / 18e eeuw;
- tijdvak 10: tijd van televisie en computer (vanaf 1950) / tweede helft 20e eeuw.

Voor tijdvak 7 gelden de volgende kenmerkende aspecten: de democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.

Voor tijdvak 10 gelden de volgende kenmerkende aspecten: de eenwording van Europa

Economie

Domein Q: Europese integratie

22. De kandidaat kan de besluitvorming binnen de Europese Unie en binnen de Economische en Monetaire Unie op hoofdlijnen beschrijven en analyseren welke gevolgen een toenemende Europese integratie heeft voor de nationale economische politiek.

Maatschappijwetenschappen

Subdomein G2: Overheid

29. De kandidaat kan de effectiviteit van het milieubeleid analyseren aan de hand van taken, verantwoordelijkheden en beleidsinstrumenten van regionale, landelijke en internationale overheden en internationale instanties.

Subdomein H3: Economische betrekkingen

33. De kandidaat kan uitleggen hoe in het ontwikkelingsbeleid van Nederland en van andere westerse landen of internationale organisaties rekening kan worden gehouden met de economische belangen van de Derde Wereld.

Uit: Bijlage 1 behorende bij artikel 1 van de Regeling van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 4 juni 2007, nr. VO/OK/2007/13731, houdende vaststelling examenprogramma's havo en vwo per 1 augustus 2007.

Opdrachten

Mogelijkheden voor praktische opdrachten en opdrachten in het kader van het handelingsdeel

Mogelijkheden voor praktische opdrachten en opdrachten in het kader van het handelingsdeel /handelingsperspectief

De leerlingen zijn op hun niveau en binnen hun mogelijkheden 'euroburgers'. Dankzij media zijn cultuuruitingen en sportevenementen all over Europe binnen handbereik gekomen. Zelf zijn ze beperkt in geld en tijd, maar binnen die beperking zijn ze zeker als consument van (kinderarbeidvrije) kleding (een belangrijke Europees thema) bijvoorbeeld aanspreekbaar. En valt er een beroep te doen op hun keuzemogelijkheid om tijd in te zetten, of om hun mening te geven, bijvoorbeeld door een handtekeningenactie via een mobieltje.

Maar een handelingsperspectief kan meer zijn dan dat. In de aangeboden lesstof kan bijvoorbeeld worden gestimuleerd dat op school alleen nog maar fair trade-producten worden aangeboden, gedurende het hele schooljaar en niet alleen in het kader van die ene debatavond. Of leerlingen wordt in het kader van 'zien – oordelen – handelen' de mogelijkheid aangereikt om op basis van de aangereikte lesstof hun eigen Europa-actie te bedenken en op school uit te voeren.

Het wettelijk kader rond de onderdelen praktische opdrachten en het handelingsdeel levert de scholen en docenten betrekkelijk veel vrijheid bij de invulling ervan. Leerlingen moeten tonen dat ze vaardig zijn om zelfstandig iets op te zetten, te plannen, uit te voeren en te presenteren. Mogelijkheden te over voor de activiteiten die met de organisatie van het debat te maken hebben. De creativiteit van de school en de uitvoerende docenten spelen in deze natuurlijk een belangrijke rol.

Met betrekking tot het handelingsdeel bepaalt de school zelf hoeveel en welke handelingsopdrachten in het Programma voor Toetsing en Afsluiting (PTA) worden opgenomen. De handelingsopdrachten hebben de volgende kenmerken:

- Ze zijn voor HAVO havo en VWOvwo vakspecifiek en omschreven in de examenprogramma's.
- Het gaat bij deze opdrachten vooral om ervaring, beleving en reflectie en niet om prestaties, die in cijfers kunnen worden weergegeven;
- De gestelde eisen aan een handelingsopdracht en het verslag moeten vooraf bij de leerling bekend zijn.

Gezien het voorgaande biedt het handelingsdeel binnen het programma van toetsing en afsluiting van de Tweede Fase bij de opdracht tot het organiseren van een debatavond of -middag of een deelactiviteit daarvan een zeer zinvolle en motiverende mogelijkheid. Het grote voordeel van het gebruik van deze activiteiten is dat ze voor de begeleidende docenten goed te overzien zijn en dat de beoordeling ook weinig problemen oplevert. Bovendien ervaren leerlingen deze opdrachten als zeer zinvol zeker als de keuze ervoor een geheel eigen aangelegenheid is.

Daarnaast kan het hele traject of delen ervan voor leerlingen als een praktische opdracht worden gezien. De praktische opdrachten worden door een leerling alleen of in groepsverband, zelfstandig uitgevoerd. De praktische opdrachten hebben de volgende kenmerken:

- Het cijfer telt mee voor het schoolexamen (SE);
- Bij alle vakken en programma's komen praktische opdrachten voor, waarbij het proces en het product worden beoordeeld;
- Op HAVO en VWO zijn de praktische opdrachten gekoppeld aan de vakken en vastgelegd in de betreffende examenprogramma's. Dit geldt zowel voor de inhoud als voor het aantal en de omvang.
- De presentatie kan op een zeer gevarieerde wijze geschieden.

Als de school leerlingen de gelegenheid geeft om hun inspanningen te verrichten in het kader van een praktische opdracht of het handelingsdeel snijdt het mes aan twee kanten. De leerlingen zijn gemotiveerd om zich in te zetten en krijgen er nog een punt voor ook. Bovendien past het op zinvolle wijze bij hun schoolexamen. Waardoor ze ook op die manier voor hun inzet beloond worden voor iets wat ze met plezier en animo hebben gedaan.

Profielwerkstuk

Onderdelen van het programma of speciale invalshoeken kunnen dienen als uitgangspunt voor een profielwerkstuk. Bij het profielwerkstuk gaat het vooral om aspecten en mogelijkheden die de activiteitendagen bieden.

De leerlingen van Havo en VWO krijgen te maken met het profielwerkstuk met de volgende kenmerken:

- vrije keuze presentatievorm;
- beoordeling proces + product aan de hand van beoordelingscriteria;
- beoordeling door minimaal twee docenten;
- het is op dit moment gebonden aan een vak (in de toekomst zouden er dat weer meer kunnen worden);
- gaat uit van een probleemstelling, die uitgewerkt dient te worden in deelvragen

De omvang is voor Havo en VWO verschillend maar heeft een maximum van 80 studielasturen;.

Een voorbeeld: in 2001 hebben twee leerlingen van 5 havo in Helmond en Tilburg het Europadebat van hun school inzet van hun profielwerkstuk gemaakt. Hun centrale vraagstelling was: op welke manieren kan de betrokkenheid van de leerlingen vergroot worden?

Naast de vorm kan ook de inhoud van het debat dienen als uitgangspunt voor een profielwerkstuk, zeker als dat door het docententeam gestimuleerd wordt. Een voorbeeld: in het kader van een Europadebat in Ubbergen onder het motto 'Europa: best belangrijk voor jongeren' was de centrale vraagstelling van een profielwerkstuk: hoe zorg je ervoor dat het aantal jongeren dat meedoet aan een Europees uitwisselingsprogramma toeneemt?

Ondersteuning in de les

In het organiseren van een themadebat gaat altijd veel tijd zitten. Ondersteuning van buitenaf in alle fasen van het project is welkom en mogelijk. Dat begint al bij de informatieverwerving. Europa-organisaties kunnen de informatie leveren waar u naar op zoek bent. Maar het kan nog verder gaan. Leden van deze organisaties kunnen als gastdocent (een deel van) het educatieve programma op zich nemen. Ze:

- zijn deskundig op specifiek terrein;
- beschikken over actuele kennis ;
- dragen bij aan attitude-vorming;
- geven aanzet tot meningsvorming ;
- werken motiverend (want afwisseling doet leren).*

* ontleend aan het tijdschrift Politieke en Sociale Vorming (nu Maatschappij en Politiek).

Daarbij nemen leerlingen eerder iets van een 'externe deskundige' aan dat van de eigen docent. Een van de proefscholen stelde onomwonden dat het in huis halen van gastdocenten via het Europees Platform de druk op de begeleidende docenten verkleind heeft en de motivatie van leerlingen vergroot.

Wie van de twee is nu de gastdocent?

Helaas is er geen landelijk overzicht van organisaties die gastdocenten kunnen leveren beschikbaar. De meeste grote organisaties kunnen gastdocenten leveren, maar ook de kleinere, plaatselijke instellingen NGO's stellen doorgaans graag iemand ter beschikking.

Het is raadzaam om van tevoren duidelijk afspraken te maken over verantwoordelijkheden. De eindverantwoordelijkheid ligt altijd bij school.

Praktische tips

Tot slot enkele praktische tips:

Werkdrukverminderende maatregelen

Met enkele simpele maatregelen kunt u voorkomen dat de organisatie van een debat en alles daaromheen uit de hand gaat lopen:

- Houd het beheersbaar en begin klein;
- Stel uren ter beschikking, ingebed in de normjaartaak;
- Schakel externen in (ouders, externe organisaties);
- Leg alles goed vast voor een volgend jaar en maak daarbij een fysiek draaiboek (opdat het niet alleen in de hoofden van de organisatoren van het afgelopen jaar blijft zitten).

Het betrekken van andere geledingen binnen de school

Een debat met daaromheen lessen in de kals zet de schoolorganisatie aardig overhoop. Leerlingen verrichten wellicht activiteiten op andere plekken dan de klaslokalen en soms ook op andere tijdstippen, er komen mensen van buiten de school in, enz. Het ligt voor de hand om alle geledingen binnen de school tijdig te informeren, ook het niet-onderwijzend personeel, al was het maar om bijvoorbeeld ervoor te zorgen dat de kantine voldoende bevoorrad is en dat er voldoende ruimte wordt vrijgemaakt voor het tijdig kopiëren van alle benodigde papieren.

Het is ook raadzaam om ouders en leerlingen tijdig te informeren over wat er op en buiten de school zal plaatsvinden. Sommige leerlingen hebben in de avonden een bijbaantje of andere verplichtingen. Houd daarmee rekening met de planning van het debat.

Handreikingen voor PR

Een debat is een uitstekende gelegenheid voor school om zich naar buiten toe te presenteren en te profileren. Verwacht geen journalistieke belangstelling van landelijke media, maar de plaatselijke krant en het plaatselijk radiostation zullen zeker geïnteresseerd zijn. Het is raadzaam om deze media tijdig te informeren en hen met een duidelijk omschreven programma te benaderen. Geef ook aan wie op de dag als perswoordvoerder optreedt en waar en hoe (mobiel nummer!) deze te bereiken is. Foto's en een verslag van voorgaande edities meesturen, wil ook wel eens helpen.

Maak nieuws, kies een 'haakje' voor de media om er aandacht aan te besteden. Dat kan de bekende gast van buiten zijn die een inleiding verzorgt of het debat leidt, of de massale groep jongeren die in actie komt. Bereid een persbericht voor (met een foto) die met name de huis aan huis bladen vaak ongewijzigd opnemen.

Nodig journalisten ook uit tijdens de lesdagen, juist om te laten zien dat niet alleen het debatteren centraal staat, maar ook de bewustwording van leerlingen ten aanzien van de Europese Unie of de thematiek ('Milieu over de grenzen').

Een eigen artikel vooraf en een (foto)verslag achteraf in de schoolkrant (intern) en op de website (in- en extern) kan de aandacht voor het debat en de educatieve setting eveneens vergroten.

Lessuggesties

Europa Educatief heeft een [handzaam overzicht](#) uitgebracht met alle lessuggesties voor het onderwijs, te downloaden als pdf.

Zie ook 'Aanvullende lessuggesties' op de site:

http://www.europaeducatief.nl/algemeen/aanvullend_lesmateriaal

Voor de vakken aardrijkskunde, economie, geschiedenis en maatschappijleer/maatschappijwetenschappen hebben wij enkele lessuggesties voor u verzameld die (deels) aansluiten bij de thema's van de stellingen voor een debatavond of –middag die wij u op deze site aanbieden.

Aardrijkskunde

- [EU levert elke Nederlander 250 euro per maand op](#). Europeanen verdienen als gevolg van de Europese integratie ongeveer tien procent meer. De Nederlander heeft daardoor gemiddeld 3.000 euro per jaar meer te besteden dan zonder de Europese Unie (EU) het geval zou zijn geweest.
- Hoe denken uw leerlingen over Nederland in Europa? In drie lessen kunnen uw leerlingen een onderbouwde mening vormen over Nederland in Europa. De thema's van de lessen zijn:
  - Uitbreiding: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1748
  - Sociaal-economisch Europa: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1835
  - Justitie en binnenlandse zaken: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1825
  - Polen droomt van straf asfalt: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1595. De Poolse hoofdstad wil eindelijk snelwegen aanleggen. Het hoopt daarmee de achterstand op z'n buurlanden in te halen. Doordat de aanleg van wegen traag verloopt, beschikt Polen begin 2006 over amper 500 kilometer snelweg. Polen wil sneller bouwen. Dat zou zonder sponsoring van de EU niet lukken.
- Migratie binnen de EU: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1370
De Europese Commissie stelt nieuwe regelgeving voor op het gebied van migratie en asielstatistieken. Het doel is om de statistieken duidelijker te maken, zodat ze ook beter met elkaar te vergelijken zijn.
- EU loopt voorop in aanpak klimaatverandering: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1289
Om de grote risico's van klimaatverandering te beperken heeft de Europese Unie als uitgangspunt dat de temperatuur op aarde maximaal twee graden Celsius mag toenemen ten opzichte van het preïndustriële niveau.
- Asielbeleid: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1207
Het aantal asielzoekers in de Europese Unie blijft sterk dalen. De nieuwe lidstaten van de EU kregen juist meer asielverzoeken te verwerken. Eén van de oorzaken was dat deze landen hun asielwetgeving aan de EU-minimumregels moesten

aanpassen.

- o Nederlandse Antillen krijgen ontwikkelingshulp van de EU:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1101
De Europese Commissie heeft 20 miljoen euro ter beschikking gesteld aan de Nederlandse Antillen voor projecten ter bestrijding van de armoede. Ook is er Europees geld gegeven voor aidsprojecten.

Zie voor meer lessuggesties voor het vak aardrijkskunde:

http://www.europaeducatief.nl/artikelenoverzicht_havo_vwo/aardrijkskunde_havo.

Geschiedenis

- De val van de muur: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/3171
Op 9 november 2009 is het precies twintig jaar geleden dat de Berlijnse Muur viel. Het ministerie van Buitenlandse Zaken besteedt hier dit jaar aandacht aan. De historische gebeurtenis staat symbool voor de eenwording van Europa: de val van de Muur maakte voor tien Oostbloklanden de weg vrij zich aan te sluiten bij de EU.
- 50 Jaar EU: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/2337
Zondag 25 maart 2007 was het precies vijftig jaar geleden dat het verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap in Rome werd ondertekend. De Europese Economische Gemeenschap is de voorloper van de hedendaagse Europese Unie. De huidige Europese regeringsleiders vierden het 50-jarige bestaan met de zogenaamde 'Verklaring van Berlijn'. In deze verklaring kijken de regeringsleiders terug op behaalde successen, zoals de stabiele vredessituatie in Europa en de heersende welvaart. Ook kijken de regeringsleiders vooruit. Ze willen de Europese gedachte nieuw leven inblazen. Zoveel mogelijk Europese inwoners moeten het belang inzien van de Europese Unie.
- De geschiedenis van de EU in een stripverhaal:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1694
De strip(<http://europaeducatief.nl.fullmoon01.cyso.net/documenten/Strip%202009.pdf>) kan worden ingezet als introductie op of afsluiting van de geschiedenisles.
In de strip wordt in vogelvlucht stilgestaan bij historische mijlpalen. Met de begeleidende lessuggestie kunnen leerlingen de geschiedenis van de Europese samenwerking op een leuke manier onderzoeken.
- Waarom Straatsburg en Brussel?:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1470
Straatsburg was na de Tweede Wereldoorlog een symbolische plaats om de Europese instellingen te vestigen. Hier is de officiële zetel van het Europees Parlement waar de maandelijkse zittingen van het Europees Parlement plaatsvinden.
Bij de oprichting van de Europese Unie is er gekeken welke stad de meeste voordelen bood om (een van de) Europese instellingen te vestigen. Brussel is centraal gelegen en beschikt over de ruimte om duizenden ambtenaren te vestigen. Daarom werd dit de zetel van de meeste Europese instellingen, waaronder de Europese Commissie. Het wordt daardoor nogal eens gezien als Europese hoofdstad. De europarlementariërs verblijven hier drie weken per maand.
- De rol van Nederland in de EU: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1122

Nederland is vanaf het begin betrokken bij de Europese Unie. Als klein land heb je echter logischerwijs een beperktere invloed. Bovendien wordt steeds vaker de vraag gesteld of Nederland haar invloed wel goed benut. Na het referendum over de Europese grondwet lijkt de rol van Nederland in de EU groter te zijn geworden. Maar hoeveel invloed heeft Nederland nu eigenlijk echt? En welke rol hebben Nederlanders gespeeld in de geschiedenis van de EU?

Zie voor meer lessuggesties voor het vak geschiedenis:

http://www.europaeducatief.nl/artikelenoverzicht_havo_vwo/geschiedenis_havo

---

Economie

- Grenzen geopend voor Oost-Europese werknemers:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/2463
De immigratie van Roemenen en Bulgaren is fors hoger dan verwacht. Het verwachte aantal van 2.000 officiële immigranten voor heel 2007 is eind maart al overtroffen. Als deze trend doorzet, kan het aantal Roemenen en Bulgaren in Nederland het aantal Polen evenaren. Dit zegt Jan Latten, sociaal-demograaf bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).
- EU tegen lange zomervakanties: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1874
Eurocommissaris Kroes vindt de zomervakanties in Europa te lang. "We kunnen ons geen situatie permitteren waarbij Europa drie maanden niet kan functioneren vanwege de zomervakantie. De slechte economische situatie in Europa dwingt ons tot verbetering."
- Digitale kloof in Europa: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1615
Er dreigt een digitale kloof in Europa. In de lidstaten van de Europese Unie zijn grote verschillen in het gebruik van computers en internet. Niet alleen tussen landen onderling, maar ook tussen jongeren en ouderen.
- Hoge olieprijs voordelig voor Europa!:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1503
Hoge olieprijzen zet aan tot energiebesparende technieken.
- Aanpak luchtverontreiniging geëist:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1113
De Europese milieunormen maken aanleg van wegen en groei van bedrijven moeilijk tot onmogelijk. Provincies en gemeenten betogen dat een deel van de luchtvervuiling te wijten is aan oorzaken waar zij zelf geen invloed op hebben. Het Rijk moet daarom met de Europese Commissie een oplossing zoeken.
- Lage prijzen in de supermarkt: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/875
Dat de consument voor producten in de supermarkt relatief weinig betaalt, is te danken aan de euro. Grondstoffen als koffie, cacao en sinaasappelsap waren in jaren niet zo duur, maar ze worden op de wereldmarkt in dollars afgerekend. De Nederlandse consument ziet de prijzen in de supermarkt dalen, mede doordat de euro zo sterk staat ten opzichte van de dollar.
- Staatssteun afgekeurd: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/875
Eurocommissaris Kroes voor mededinging ligt overhoop met Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland en Oostenrijk. In een brief aan haar nemen de vier landen haar plan onder vuur

om strengere eisen te stellen aan het verstrekken van staatssteun.

Zie voor meer lessuggesties voor het vak economie:

http://www.europaeducatief.nl/artikelenoverzicht_havo_vwo/economie_havo

---

Maatschappijleer

- Bellen en internetten goedkoper dankzij EU:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/2622
Omdat mobiel bellen in het buitenland erg duur was, stelde de Europese wetgever een maximumtarief in. Uiterlijk per 1 oktober 2007 moest elk Europees gsm-bedrijf dit tarief aanbieden. Mobiel bellen in een ander EU-land kost voor Nederlanders nu maximaal 58 cent per minuut inclusief btw. Gebeld worden kost maximaal 29 cent. In 2008 en in 2009 zal nog een extra verlaging van 5% per jaar plaatsvinden.
- Uitbreiding van de EU: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1946
Bulgarije en Roemenië zijn volgens de Europese Commissie klaar om op 1 januari 2007 lid te worden van de Europese Unie. Volgens de EC is er geen reden om de toetreding een jaar uit te stellen. Beide landen zijn in staat om zowel de rechten als de plichten van de Europese Unie te aanvaarden. Met de uitbreiding komen er 30 miljoen EU-burgers bij.
- EU neemt voortouw tegen illegale houtkap:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1807
De Europese Landbouw- en Visserijraad heeft het FLEGT (Forest Law Enforcement, Governance and Trade) EU-actieplan tegen de handel in illegaal geoogst hout goedgekeurd. Een belangrijke stap in de strijd tegen de wereldwijde handel in illegaal gekapt hout. Door systematische overtreding van wetgeving in een aantal houtproducerende landen lopen de overheden van deze landen 10-15 miljard dollar per jaar aan belastinginkomsten mis. Door de kap raken natuurgebieden leeg en verliest de lokale bevolking toegang tot belangrijke hulpbronnen.
- Minder EU-regels: http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1446
De Europese Commissie heeft eind september 2005 68 voorstellen in de prullenbak gegooid. Onder andere om te laten zien dat de EU zich niet met alles bemoeit. Eurocommissaris Verheugen (Industriebeleid) zegt dat het schrappen van voorstellen een voorproefje is op het schrappen van bestaande Europese regelgeving. Dat laatste zal een veel ingewikkeldere operatie worden.
- EU-regeling voor internetmuziek:
http://www.europaeducatief.nl/artikel_havo_vwo/1259
Binnen de Europese Commissie wordt gewerkt aan een regeling voor het betaald downloaden van muziek. In Europa wordt nu veel minder legaal gedownload dan in de Verenigde Staten omdat de afdracht van rechten per land anders is geregeld. Nu moet een bedrijf dat op internet muziek wil aanbieden in alle 25 lidstaten een licentie halen bij de nationale organisatie, zoals Buma/Stemra in Nederland. De maatregel van de EC is bedoeld om de regels met betrekking tot de afdracht van muziekrechten te harmoniseren.

Zie voor meer lessuggesties voor het vak maatschappijleer:

http://www.europaeducatief.nl/artikelenoverzicht_havo_vwo/maatschappijleer_havo

Syllabus: vooraf

Uit: Syllabus maatschappijleer vwo centraal examen 2008

Bij het verklaren en analyseren van de internationale interdependentie zijn de kandidaten op de hoogte van de hier gegeven voorbeelden van internationale samenwerking en afspraken. De kandidaten kunnen mede op grond van belangen en de machtspositie van Nederland, toelichten en verklaren welke rol Nederland in de internationale organisaties speelt of dient te spelen.

Europese Unie

De Europese Unie onderscheidt zich van andere vormen van internationale samenwerking. Het gaat daarbij om het volgende:

Internationale samenwerking is in principe een samenwerking tussen nationale, soevereine, staten, tussen onafhankelijke regeringen (intergouvernementeel).

De Europese Unie onderscheidt zich daarvan omdat er supranationale instellingen tot stand zijn gekomen die bepaalde beleidsterreinen (vooral de economie, inclusief de landbouw en meer en meer het milieu) hebben overgenomen van de regeringen van de lidstaten. Men spreekt dan van supranationaal gezag. Daardoor is er sprake van 'Europees burgerschap', al of niet van harte. De Europese burger (alle inwoners van de Europese Unie) heeft niet alleen te maken met het gezag van de eigen regering, maar ook met de maatregelen van 'Brussel'. Het Europees burgerschap vervangt het nationale burgerschap niet, maar vormt er een aanvulling op.

Binnen de Europese Unie botsen de nationale belangen dusdanig met elkaar en met de supranationale dat er geen sprake is van een 'Verenigde Staten van Europa' en dat het er ook niet naar uitziet dat die er op korte termijn zal komen.

Op het terrein van het buitenlands beleid (buiten handelsovereenkomsten) en op het terrein van justitiële samenwerking gaat het ook binnen de Europese Unie om internationale samenwerking tussen soevereine staten. Op deze terreinen moeten alle besluiten op Europees niveau unaniem genomen worden. Als deze unanimiteit ontbreekt, is er geen Europees beleid.

Op economisch terrein daarentegen zijn meerderheidsbesluiten mogelijk. Hier kan een soevereine staat worden overruled (die dus niet meer soeverein is op dit terrein, daarom spreekt men van het supranationaal gezag van 'Brussel').

Diverse beleidsterreinen vallen geheel buiten het gezag van de Europese Unie en blijven dus in principe een zaak van de nationale staten: onder meer onderwijs, cultuur, sociale

voorzieningen.

Er wordt voortdurend strijd geleverd over de vraag of iets onder de economie (vallend onder het gezag van Brussel) of onder sociaal beleid of onderwijs (zaak van de lidstaten) valt. Zo doet de open markt voor arbeid (economie) de behoefte ontstaan aan gelijkwaardigheid van de schooldiploma's vooral binnen het beroepsonderwijs. De druk neemt daardoor toe om tot Europese eisen ('competenties') te komen die alle lidstaten van de EU zouden moeten nastreven binnen hun onderwijs. Bij sociaal beleid doet zich hetzelfde dilemma voor, één markt staat op gespannen voet met al te grote verschillen in sociaal beleid op die markt.

Op beleidsterreinen die buiten de EU vallen is toch Europees beleid mogelijk als alle lidstaten ermee instemmen, feitelijk via normale internationale intergouvernementele samenwerking. Als dergelijke vormen van samenwerking (bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs, met onder meer uitwisselingsprogramma's) eenmaal tot stand zijn gekomen, dienen alle lidstaten zich er aan te houden.

'Brussel' wordt, gezien het bovenstaande, verantwoordelijk gesteld voor zaken die alleen tot stand konden komen dankzij de medewerking van alle lidstaten die op dit terrein volledig soeverein zijn.

Aan de hand van een praktijkvoorbeeld kan deze botsing tussen het supranationale en het nationale gezag duidelijk gemaakt worden.

Voorbeeld: Met de bereidingswijze van voedsel heeft 'Brussel' in principe niets te maken. Het is een zaak van de lidstaten en van de individuele burgers. Om de onbelemmerde handel mogelijk te maken, zijn op Europees niveau regels afgesproken over onder meer hygiëne. Dat betekent dat alle voor de handel bestemde geproduceerde producten aan deze eisen moeten voldoen. Als een nationaal gerecht (bijv. de gehaktbal, sommige soorten Franse kaas) niet aan deze eisen blijkt te voldoen, doet deze botsing zich voor tussen nationaal en supranationaal belang. Een aanpassing van het product kan dit conflict oplossen, of de erkenning dat de regels voor dit product niet bedoeld zijn.

Er is sprake van een tegenstelling tussen 'Europees en Atlantisch' op militair terrein. Behalve de botsing tussen het nationaal en supranationaal belang doet zich vanaf het begin van de Europese samenwerking een botsing voor tussen landen en personen die de militaire samenwerking deel willen laten uitmaken van de Europese samenwerking en landen en personen die nauwe militaire samenwerking met de Verenigde Staten nastreven. In de praktijk hebben de laatsten steeds de overhand gehad, militaire samenwerking vindt plaats binnen de (Atlantische) NAVO en speelt binnen de EU nauwelijks een rol.

De onbegrensdsheid van de Europese Unie is een handicap om te komen tot een 'Verenigde Staten van Europa' (los van de vraag of men dit wil). Over de grenzen van een toekomstige Europese Unie bestaat geen duidelijk beleid. Daardoor kunnen er discussies oplaaien over eventuele toetreding van Turkije, de Oekraïne en Israël.

Om met verstand van zaken over boven genoemde kwesties te kunnen spreken, moet de kandidaat op de hoogte zijn van de hoofdlijnen van het Europees bestuur en de taken van de EU.

Taken van de EU

De taken van de EG waren vooral: de instelling van een gemeenschappelijke markt en het geleidelijk harmoniseren van het economische beleid van de lidstaten. Genomen maatregelen: afschaffen van douanerechten tussen de lidstaten; de invoering van een gemeenschappelijk douanetarief en een gemeenschappelijk handelsbeleid ten opzichte van andere staten; vrij verkeer van personen, diensten en kapitaal tussen de lidstaten; opheffing van concurrentiebeperkingen en gemeenschappelijk beleid op het gebied van de landbouw en het transport. Daarnaast vreedzaam gebruik van kernenergie (Euratom). In 1992 werd tussen de lidstaten een Europese Unie tot stand gebracht (Verdrag van Maastricht).

Tekening van het Verdrag van Maastricht door Frankrijk

Anders dan de Europese Gemeenschap, beoogde de Europese Unie ook samenwerking tot stand te brengen op het terrein van buitenlands en justitieel beleid. Deze vormen van samenwerking zouden een intergouvernementeel karakter dragen (internationale samenwerking tussen soevereine lidstaten), anders dan de bestaande economische samenwerking (supranationaal). Tevens kwam er één munt tot stand (Euro) voor een deel van de lidstaten (onder gezag van de supranationale Europese Centrale Bank in Frankfurt).

De kandidaat moet weten welke landen lid van de EU zijn. Sinds 2004 telt de EU vijftientig lidstaten (in 2009 zijn dat er 27).

Op de Europese topconferentie van december 2002 zijn de voorwaarden bepaald die gelden voor de toetreding van nieuwe lidstaten. Die voorwaarden zijn:

- democratische instellingen (hebben);
- rechtsstaat (zijn);
- een meerpartijensysteem (hebben);
- eerbiedigen van mensenrechten;
- bescherming van minderheden.

De Europese Unie kreeg op basis van de verdragen van Maastricht en Amsterdam de volgende taken erbij: de vestiging van de Economische en Monetaire Unie tussen een deel van de lidstaten (EMU), inclusief een Europese centrale bank en een eigen munteenheid (de euro). Het formuleren en uitvoeren van een gemeenschappelijk buitenlands beleid en veiligheidsbeleid, inclusief de uiteindelijke formulering van een gemeenschappelijk defensiebeleid en de ontwikkeling van het Europees burgerschap.

Economische samenwerking is nog steeds het belangrijkste onderdeel van de Europese Unie. De bevoegdheden van 'Brussel' betreffen vooral vrij verkeer van goederen, diensten en kapitaal, ordening van de markten voor landbouwproducten en het garanderen van eerlijke concurrentie.

De invoering van de Europese Monetaire Unie en de euro betekenen een beperking van de zelfstandigheid van de lidstaten. Ze zijn onder andere gebonden aan afspraken over hun begroting.

Europees burgerschap

Europees burgerschap betreft de rechten en plichten die men als burger van een lidstaat van de Unie heeft. Het burgerschap van de Europese Unie vervangt het nationale burgerschap niet, maar vult het aan.

Deze rechten zijn:

- EU-burgers hebben het recht om vrij in elke lidstaat te reizen, werken of wonen (al zal het nog wel even duren voordat dit volledig verwezenlijkt is);
- Europese burger heeft actief en passief kiesrecht bij zowel gemeenteraadsverkiezingen als verkiezingen voor het Europees Parlement in zijn of haar woonplaats ongeacht zijn nationaliteit;
- iedereen moet gemakkelijk toegang kunnen krijgen tot de sociale zekerheid in andere lidstaten (dit is in de praktijk nog lang niet doorgevoerd);
- EU-burger kan in een land dat geen lid is van de Europese Unie diplomatieke en consulaire bescherming krijgen van elke EU-staat;
- EU-burgers hebben het recht om hun beklag te doen bij de Europese Ombudsman als zij menen dat hun rechten niet worden geëerbiedigd.

Bestuursstructuur EU

Binnen de Europese Unie bestaat een politiek systeem dat je kunt vergelijken met dat van een land. Er is een Europese Commissie (supranationaal) die het initiatief neemt bij regelgeving, maatregelen uitvoert en bestuurt, de Raad van de Europese Unie (intergouvernementeel) die alle voorstellen van de Europese Commissie moet goedkeuren (met ruime meerderheid, ruim 60% van de landen, waarin tenminste de helft van de bevolking van de EU woont) en dus besluit, het Europees Parlement dat eveneens de meeste voorstellen van de Europese Commissie moet goedkeuren en controleert en het Hof van Justitie als onafhankelijke rechterlijke macht over zaken de EU betreffende (dus vooral economische geschillen).

De Europese verordeningen en richtlijnen gelden voor de burgers van de lidstaten en voor de lidstaten zelf.

Europese Commissie (EC)

De Europese Commissie - het dagelijks bestuur van de Europese Unie - bestaat uit 25 commissarissen die door de lidstaten benoemd worden. Nederland heeft één commissaris. Commissarissen dienen onafhankelijk te opereren van de nationale regeringen.

De Europese Commissie heeft als belangrijkste bevoegdheid het nemen van initiatief op het terrein van de Europese wetgeving. Zij bereidt de besluiten voor van de Raad van de Europese Unie. Daarnaast is de commissie het uitvoerende orgaan van de gemeenschap. Ze ziet erop toe dat allerlei Europese richtlijnen worden uitgevoerd door de lidstaten. Zoniet dan dreigt de commissie met boetes of kan een land aanklagen bij het Europese Hof van Justitie. Tenslotte heeft de commissie de taak om de Europese Unie naar buiten te vertegenwoordigen.

Raad van de Europese Unie, kortweg de Raad (voorheen Raad van Ministers)

De Raad heeft de wetgevende bevoegdheid in EU-verband, elke lidstaat is

vertegenwoordigd met één vakminister (in totaal 27 ministers, 2009). Daarmee is hij het hoogste besluitvormende orgaan. Afhankelijk van het onderwerp bestaat deze raad uit ministers van bijvoorbeeld landbouw, sociale zaken of milieu. Daarnaast neemt de Raad beslissingen ten aanzien van het Europese integratieproces. De Raad kan ook opdrachten verstrekken aan de Europese Commissie.

Europese Raad

De Europese Raad bestaat uit de regeringsleiders van de lidstaten. Deze raad beraadslagt over problemen van de Unie of neemt besluiten over belangrijke zaken. Vaak gaat het over vraagstukken waarover in de Raad van de Europese Unie (Raad van Ministers) geen overeenstemming kon worden bereikt.

Voorzitter van de Europese raad is de regering van een bepaald land. Ieder half jaar is een ander land aan de beurt. Het betreffende land is in dat half jaar ook voorzitter van de Raad van de Europese Unie.

Een probleem is dat parlementaire controle op de besluiten van de Europese Raad en de Raad van de Europese Unie moeilijk is. De Tweede Kamer kan de Europese besluiten in theorie terugdraaien als deze wetwijzigingen met zich meebrengen. In de praktijk is het bijzonder lastig voor één parlement om dwars te gaan liggen bij Europese besluiten die via een moeizaam compromis tot stand zijn gebracht. Op sommige terreinen heeft ook het Europees Parlement te weinig controlerende bevoegdheden. Zie hieronder het 'democratisch tekort'.

Europees Parlement (EP)

Het Europees Parlement heeft als bevoegdheden: medebeslissing bij wetgeving en controle op de uitvoering door de Europese Commissie; het heeft een vetorecht op een deel van Europese wetgeving (voornamelijk economie en handel), het heeft het laatste woord bij het goedkeuren van de begroting en toetreding van nieuwe lidstaten, associatieovereenkomsten met niet-EU-landen en andere internationale overeenkomsten. Het Europees Parlement kan met een motie van afkeuring de Europese Commissie in haar geheel tot aftreden dwingen. Het Europees Parlement heeft sinds het verdrag van Maastricht ook het recht om parlementaire enquêtes te houden om misstanden binnen de Europese Unie te onderzoeken.

Het Europees Parlement wordt rechtstreeks gekozen door de burgers van de lidstaten voor een periode van vijf jaar.

Het 'democratisch tekort' of 'democratisch gat' in Europa.

Beperkingen van het Europees Parlement: het ontbreken van een wetgevende bevoegdheid op alle terreinen en van vergaande controlefuncties ten opzichte van de overige Europese organen. In 1999 hadden noch het Europees Parlement noch de nationale parlementen iets te vertellen over bijna de helft van de begroting (voornamelijk landbouw, hierover beslissen de ministers van landbouw, die in theorie wel, maar in de praktijk moeilijk door hun nationale parlement gedwongen kunnen worden op hun schreden terug te keren). Daar komt nog bij dat de relatie met de achterban, de burgers van Europa, zwak is, wat op zijn beurt de positie van het Europees Parlement verzwakt. De burgers van de lidstaten stemmen niet op kandidaten voor het parlement als geheel, maar op nationale kandidaten. Voor elk land is bepaald aantal gereserveerd, in verhouding tot de bevolkingsgrootte. Nederland heeft bijvoorbeeld 27 zetels (mei 2005). De kandidatenlijsten zijn nationale lijsten en de politieke strijdpunten zijn in de praktijk nationale strijdpunten. Belangrijk is ook dat niet het Europees Parlement, maar de regeringen van de lidstaten, de leden van de Europese Commissie benoemen.

Europees Hof van Justitie

Dit Hof is de rechterlijke macht van de Europese Unie, maar alleen voor zaken die onder de EU vallen. Het is zijn taak erop toe te zien dat bij de interpretatie en toepassing van de EU-verdragen overeenkomstig de wet wordt gehandeld. Het Hof waakt erover dat de lidstaten aan hun verplichtingen uit hoofde van de Verdragen voldoen, en dat de instellingen van de Europese Unie de hun toegekende bevoegdheden niet te buiten gaan; in samenwerking met de nationale gerechtshoven ziet het erop toe dat de wetgeving van de Europese Unie in alle lidstaten op dezelfde manier wordt geïnterpreteerd en toegepast. Alle belanghebbenden kunnen zich tot het Hof van Justitie richten: lidstaten, Europese Commissie, individuen, bedrijven enzovoort.

Door het toezicht van het Europese Hof van Justitie blijkt dat Europese afspraken, regels en 'wetten' uiteindelijk belangrijker zijn dan nationale regels: de regeringen van de lidstaten van de Europese Unie hebben zich eraan te houden.

Europese besluitvorming

De besluitvormingsprocessen op Europees niveau zijn veel complexer dan de formele schema's doen vermoeden. Als de Europese Commissie voorstellen voor Europese regelgeving of nieuwe beleidsterreinen uitwerkt, dan doet zij dat niet alleen in de hoedanigheid van een supranationaal orgaan, maar er vindt al in de voorbereidende fase afweging van belangen plaats tussen lidstaten, verschillende fracties van het bedrijfsleven, sociale partners en andere belangengroeperingen. Daarnaast vindt er veelvuldig overleg plaats met ambtenaren, experts en belanghebbenden van het betreffende beleidsterrein. Het Europees Parlement geeft op deze voorstellen advies vanuit de optiek van de Europese burger en/of politieke partijen. En de Raad van de Europese Unie beslist tenslotte op basis van een belangenafweging tussen lidstaten, die op haar beurt onderbouwd is door een afwegingsproces tussen verschillende beleidsopties op nationaal niveau.

EMU

Om toegelaten te worden tot de EMU moeten landen voldoen aan diverse eisen (onder meer de staatsschuld mag niet meer zijn dan zestig (60) procent van het nationaal inkomen en het financieringstekort in de deelnemende landen mag de drie (3) procent niet overschrijden).

Per 1 januari 2002 is de euro ingevoerd in de meeste landen van de Europese Unie (Italië, België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Spanje, Portugal, Oostenrijk, Luxemburg, Ierland, Finland en Nederland. Op 1 januari 2007 kwam Slovenië het aantal EU-landen versterken tot 13. Op 1 januari 2008 hebben Cyprus (14) en Malta (15) de euro ingevoerd. Slowakije (16) is op 1 januari 2009 toegetreden tot de euro-landen). De Europese Centrale Bank waakt over de Europese munt: de euro. Het vaststellen van de rente en dergelijke is geen nationale zaak meer voor de EMU-landen.

Problemen in de EU

Problemen in de Europese Unie zijn onder andere:

- Het verlies van nationale soevereiniteit; steeds meer beslissingen worden in Brussel genomen en iedere lidstaat heeft een beperkte stem in dat geheel. Dilemma: Europese integratie en behoud van de eigen nationale autonomie.
- De meest belangrijke en ook meest specifieke taak van de Europese Unie geldt het creëren van een gemeenschappelijke markt en zorgen dat deze markt functioneert. Het is juist deze taak die de deur opent naar een vergaande beleidsbemoeyenis op tal van terreinen. Hoe meer marktintegratie gerealiseerd wordt, des te meer terreinen vallen op de een of andere manier onder de noemer van potentiële concurrentievervalsing. Dit geeft de Europese Unie en in het bijzonder de Europese Commissie de mogelijkheid om op steeds meer terreinen beleidsactiviteiten te ontplooiën. Weliswaar is daarvoor goedkeuring door de Raad van de Europese Unie en van het Europees parlement vereist, maar in veel gevallen worden die geconfronteerd met het feit dat zij zelf het kader voor deze maatregelen hebben goedgekeurd en vastgelegd. Bij een geschil voor het Hof van Justitie zal de Europese Commissie daardoor veelal aan het langste eind trekken (voert overeengekomen beleid uit).
- Maar ook waar het om activiteiten gaat die schijnbaar geen rechtstreeks verband houden met het functioneren van de gemeenschappelijke markt, zijn er talrijke mogelijkheden voor de Europese Unie om haar beleidsterrein uit te breiden. Vaak gaat het dan om taken die noodzakelijk geacht worden om de Unie als geheel beter te laten functioneren of die compensatie moeten bieden voor mogelijke negatieve effecten van de marktintegratie, redenen waarom de Raad van de Europese Unie en het Europees parlement er hun goedkeuring aan hebben gehecht.

- Onvoldoende democratische controle door de burgers, het nationale parlement en het Europese Parlement. Dit probleem staat bekend als het 'democratisch tekort' of

'democratisch gat' in de Europese Unie.

- De besluitvorming binnen de Europese Unie is traag en omslachtig. Bijvoorbeeld: één land kan de besluitvorming blokkeren, bijvoorbeeld dankzij een actief parlement of een referendum; op nationaal niveau heel democratisch, op Europees niveau niet. De Europese Unie treedt niet altijd slagvaardig op naar buiten. Het kost moeite en veel tijd om de landen van de Europese Unie op één lijn te krijgen.
- Beheersbaarheid van de financiën.
- Uitbreiding van de Europese Unie; de recente uitbreiding maakt de bestuurbaarheid extra lastig.
- Verhouding met de Verenigde Staten, handelsconflicten.
- Veiligheidsbeleid.

De wenselijkheid van een eigen Europese defensie staat inmiddels niet meer ter discussie. De kwestie is nu eerder de rol van de eigen Europese defensie: is zij beoogd als een aanvulling op of een alternatief voor de traditioneel trans-Atlantische organisatie van het defensiebeleid?